

UOT: 811.

**AZƏRBAYCAN VƏ TÜRK DİLLƏRİNDƏ CƏMLİK ŞƏKİLÇİLƏRİNİN
FUNKSIONALLAŞMASI**

Qəribova Pərvin Yaşar qızı
Bakı Dövlət Universitetinin dissertantı
garibovaparvin@gmail.com

Xülasə: *Həm Azərbaycan, həm də türk dilində -lar şəkilçisi adların digər qrammatik kateqoriyalarının (hal və mənsubiyyət kateqoriyaları) şəkilçilərindən fərqlənir. Belə ki, hal və mənsubiyyət şəkilçiləri sözlər arasında qrammatik əlaqələrin yaranmasına xidmət edir. Dilçilikdə belə bir müddəə var ki, hal yalnız sözlər bir-biri ilə əlaqəyə girdiyi zaman meydana çıxır. Başqa sözlə desək, söz birləşməsi və cümlədən kənarında hal yoxdur. Mənsubiyyət şəkilçiləri də ikiüzvlü paradigmanın (sahib şəxs və mənsub əşya) elementləri kimi özlərini aparır. Bunlardan fərqli olaraq -lar şəkilçisi yalnız artırıldığı sözlə əlaqədə olur və həmin sözün sərhədindən kənarında fəaliyyət göstərmir.*

Məqalədə oğuz qrupu türk dillərinə aid olan Azərbaycan və türk dillərində çoxluq, cəmlik bildirən çəkiliç morfemlərin funksionallaşma xüsusiyyətləri öyrəniləcək.

Məqalənin yazılmasında müxtəlif elmi mənbələrdən istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: şəkilçi, cəmlik, türk, Azərbaycan, funksionallıq, türk.

Ключевые слова: суффикс, множественное число, турецкий язык, Азербайджан, функциональность, турецкий язык.

Key words: suffix, plural, Turkish, Azerbaijan, functionality, Turkish.

Son dövrlərdə Azərbaycan dilçiliyində cəmliyin iki növü fərqləndirilir. Bunlardan biri "adi cəmlik növü", digəri isə "təxmini cəmlik növü" başlıqları adı altında nəzərdən keçirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, cəmliyin adi və təxmini növlərinin ayrılması özünü doğrultmur və bu mülahizə ilə razılaşmaq olmaz. Dildə kəmiyyət anlayışı müxtəlif üsullarla ifadə oluna bilər. Lakin həmin üsulların hamısı morfologiya bəhsində öyrənilməli deyil.

Müasir türk dilində cəmlik anlayışı *-lar, -ler* şəkilçisi ilə ifadə olunur. Kəmiyyət kateqoriyası əşyalar arasında kəmiyyət fərqi göstərir. İsimlər cəmdə olarkən ahəngə görə *-lar, -ler* kəmiyyət şəkilçisini qəbul edir. Məsələn, *kapı-lar, pencere-ler, tavşan-lar, kuzu-lar, yataq-lar* və s. T.Banquoğluna görə, eyni cinsdən birdən çox varlıqları ifadə etmək üçün isimlərin sonuna *-lar, -ler* şəkilçisi gətirilir. Məsələn, *ağaclar, kumlar, kazlar, kadınlar, duyğular, görüşlər* [2, s.322].

Azərbaycan və türk dillərində əşyaların tək olmasını göstərmək üçün xüsusi bir forma yoxdur. Bundan çıxış edərək deyə bilərik ki, bu dillərdəki kəmiyyət kateqoriyası təküzvlü paradigmaya malikdir. *-lar²* şəkilçisini qəbul etmiş isimlər əksər halda cəmlik semantikasının yaranmasına xidmət etsələr də, onların şəkilçisiz qarşılıqları təkliyi ifadə edə bilmir. S.Yılmaz doğru olaraq qeyd edir ki, Türkiyə türkcəsində cəm şəkilçisi qəbul etməmiş isim, hər isim əsas isimlə ifadə olunan varlığın birini deyil, eyni növdən varlıqların hamısını təmsil etdiyindən və şəkilçi qəbul etməmiş isim əsasında "sıfır morfem" olmadığından ismin tək forması kimi dəyərləndirilə bilmir. Həmin təklik semantikasi ismin müstəqim mənasının bir parçası kimi başa düşüldüyündən semantik araşdırma sahəsi daxilində qiymətləndirilməlidir [14, s.218]. Uyğun fikrə digər tədqiqatçılarda da rast gəlirik. D.Aksana görə, türk dilində təklik və cəmliyi bildirmək üçün xüsusi əlamətlər yoxdur və təklik-çoxluq yalnız *-lar / -ler* şəkilçisi ilə bildirilir. O, Cənubi Afrikadakı bantu dillərindən biri olan suaxili dilini nümunə göstərərək deyir ki, bu dildə isimlər altı əşya sinifinə ayrılır. Bunlardan birincisi insan sinifidir

ki, bu sinifə aid isimlər təkdə və cəmdə fərqli şəkilçilər qəbul edirlər: *mtu* "insan", *watu* "insanlar, əhali" [1, s.256-257].

Qeyd etmək lazımdır ki, cəm şəkilçisi qəbul etməmiş isimlər təkliyi ifadə etmədiyi kimi, həmin şəkilçini qəbul etmiş isimlər də həmişə cəmlilik semantikasını ifadə edə bilmirlər. Bu cəhəti qədim türk dilinin Azərbaycan və türk dillərindəki izi hesab etmək olar. Məlum olduğu kimi, qədim türk dilində cəmlilik şəkilçiləri, o cümlədən də *-lar*, *-lər* şəkilçisi çox az işlənir [7, s.8]. K.Qrönbek qədim türk dilində cəmlilik şəkilçilərinin yalnız bir neçə titul və qohumluq bildirən sözə artırıldığı göstərərək bu dildə çoxluğun bərabərlik bildirdiyini söyləyir [6, s.50]. O, buna nümunə kimi abidələrin dilində işlənmiş *bəglər*, *ekelerim*, *öglerim*, *kunçuyularım* sözlərini göstərir. Uyğur abidələrində *-lar*, *-lər* şəkilçisinin istifadəsinə diqqət çəkən A.fon Qaben qeyd edir ki, bir çox isimlər bu şəkilçini qəbul etsələr də, məntiqi baxımdan təkdə hesab olunurlar. Çünki buradakı *-lar* morfemi cəmlilik bildirməyib, hörmət, sayğı ifadə edir. Müq. et: *bodisawatlar* "bir bodisatva" [5, s. 62]. Uyğun fikir C.Başdaş tərəfindən də söylənilmişdir [3, s.55]. Orta türk dövrü abidələrinin dilində də uyğun vəziyyətlə qarşılaşırıq [4, s.21-25]. Bütün bunlar Azərbaycan və türk dillərində şəkilçisiz formanın təklik ifadə etməsi barədə geniş yayılmış mülahizəyə yenidən baxmağı gündəmə gətirir.

Azərbaycan dilində tək-cəm qarşılıqlarını araşdıran Y.M.Seyidov yazır ki, bəzən kəmiyyət kateqoriyasına məxsus tək-cəm qarşılıqları zəifləyir, hətta sıfıra enir. Məsələn, *birinci - birincilər*, *o - onlar* qarşılıqları təbii səslənirsə, *uzaq -uzaqlar* formalarını eyni mənada işlətmək olur: *Dostum çox uzaqda yaşayır // Dostum çox uzaqlarda yaşayır. 13-lər* formasına isə tək qarşı tərəf müəyyən etmək mümkün olmur. Bu rəngarəngliyə baxmayaraq, *-lar*, *-lər* şəkilçisi qəbul etmiş müxtəlif nitq hissələrində cəmliliyin ümumi qrammatik əsası pozulmur [13, s.162].

Həm Azərbaycan, həm də türk dilində *-lar²* şəkilçisinin yaratdığı semantika uyğun gəlir. Bu dillərdə *-lar²* şəkilçisinin yaratdığı semantikanı aşağıdakı şəkildə ümumiləşdirmək olar:

1. Təkdə olan isimlərə artırılaraq əşyaların sayının birdən çox olduğunu ifadə edir. Məsələn, azərbaycanca *kitablar*, *qələmlər*, *ağaclar*; türkcə *kuzular*, *insanlar*, *kadınlar* və s. Ç.Hüseynzadə *-lar²* şəkilçisinin bu şəkildə işlənməsini Azərbaycan dili üçün norma hesab edir [7, s.94].

2. Topluluq ifadə edən isimlərlə işlənərək növ, hissə, çeşid semantikasını ifadə edir, eyni zamanda qoşulduqları sözlərin semantikasını gücləndirməyə xidmət edir. Məsələn, azərbaycanca *sular*, *daşlar*, *qumlar*, *göylər*; türkcə *ordular*, *havalər*, *sürülər*, *dizilər* və s. Əslində istər Azərbaycan, istərsə də türk dilində topluluq semantikasını ifadə edən isimlər cəm şəkilçisi qəbul etməməlidir. Çünki onların semantikasında kəmiyyət anlayışı ifadə olunmuşdur. T.Banquoğlu yazır ki, bu mövqedə *-lar²* şəkilçisi qəbul etmiş isimlər toplu anlayışların özünün cəmliliyini bildirməyə xidmət edir [2, s.322]. F.R.Zeynalov qeyd edir ki, *ağac*, *daş* və s. bu qəbildən olan topluluq anlayışı əks etdirən isimlər həmin qrupa daxil olan bütün ağacları, daşları bildirməyə xidmət edir. Başqa sözlə, burada konkret ağacdan, daşdan söhbət getmir. Toplu isimlərə *-lar/ -lər* şəkilçisi əlavə edildikdə ümumi anlayış bir növ məhdudlaşır, konkretləşir [13, s.117].

Qeyd etmək lazımdır ki, toplu isimlərin cəm şəkilçisi qəbul etməsi orta türk dövründən başlayaraq ayrı-ayrı alimlər tərəfindən göstərilmişdir.

3. Xüsusi isimlərə əlavə olunaraq həmin adları ümumiləşdirməyə xidmət edir. Məsələn, azərbaycanca *nizamilər*, *füzulilər*, *səmədlər*, *rəsullar*; türkcə *Mevlanalar*, *Fatihlər*, *Yunuslar*, *Sinanlar*, *Karacaoğlanlar* və s. B.Xəlilov bu münasibətlə yazır ki, xüsusi isimlər varlığı tək olan anlayışları bildirir. Ona görə də xüsusi isimlər adi halda cəm şəkilçisi qəbul edə bilmir. Lakin bəzən qürur, vətənpərvərlik, fərəh hissələrini qabarıq vermək üçün xüsusi isimlər *-lar*, *-*

lar cəm şəkilçisi ilə işlənir. Məs.: *Koroğlular, Nizamilər, Füzulilər, Babəklər* və s. [8,s.46]. Əlavə edək ki, *-lar²* şəkilçisi xüsusi isimlərlə işlənərək tayfa, nəsil, sülalə anlayışlarını da ifadə edə bilər. Türk dilçisi Z.Korkmaz bu dil hadisəsini bir az fərqli şəkildə izah edir: "Xüsusi isimlər tək varlığı ifadə etdikləri üçün cəmlilik şəkilçisi qəbul etməzlər. Lakin bunlar ailə, boy, millət, bir dinin mənsubları və qrup kimi topluluqları bildirdikləri zaman *-lar²* şəkilçisi qəbul edirlər: *Avşarlar, Osmanlılar, Karakeçililər, Budistlər* və s." [9, s.257]. Azərbaycan dilində də *-lar* şəkilçisi bu semantikanı ifadə edə bilər. Müq. et: *Ağqoyunlular, Qaraqoyunlular, Səfəvilər, Şirvanşahlar, Salarilər* və s.

4. Bəzi isimlərə və əvəzlilərə artırılırkən cəmlilik bildirməyib, hörmət və nəzakət ifadə edir. Bu cəhət Azərbaycan dili ilə müqayisədə türk dilində daha açıq şəkildə özünü büruzə verir. Müq. et: *Bu toplantı sayın Cümhurbaşkanının himayelerinde yapılmıştır; Sayın Başbakan Operayı işleriyle birlikte şereflendirdilər.* F.R.Zeynalov da türk dillərində I və II şəxsi ifadə edən əvəzlilərin cəm formalarına cəm şəkilçisi artırmaqla hörmət və nəzakət semantikasının yaradıldığını göstərir. Müq. et: *biz - bizlər, siz - sizlər* [13, s.119]. Həqiqətən də, təkcə Azərbaycan və türk dillərində deyil, digər türk dillərində də bu di təzahürü ilə qarşılaşırıq.

Azərbaycan və türk dillərində *-lar²* morfeminin istifadəsində müəyyən fərq də müşahidə olunur. Belə ki, türk dilində *-lar²* şəkilçisinin yerinə yetirdiyi bir funksiya Azərbaycan dilində *-gil* şəkilçisi ilə verilir. Müq. et: türkcə *Alilər, Hasanlar, Turqutlar, dayımlar, halamlar, ablamlar* ~ azərbaycanca *Əligil, Həsəngil, Turqutgil, dayımgil, bibimgil, (böyük) bacımgil*. Qeyd edək ki, Azərbaycan və qismən də türk dili istisna olunmaqla bütün türk dillərində *-lar²* şəkilçisi bu mövqedə işlənir. Bu, representativ çoxluq semantikasındır.

Çoxluğun representativ tipi barədə nəzəri dilçilikdə də müəyyən fikirlər var. Məşhur "Qrammatikanın fəlsəfəsi" əsərinin müəllifi O.Yespersen çoxluğun representativ tipini "nisbi cəmlilik şəkli" (plural of approximation) adlandırır. Bu münasibətlə o yazır ki, dəqiq mənada bir növə aid olmayan bir neçə əşya və şəxs bir formada birləşən zaman onu "nisbi cəmlilik şəkli" (plural of approximation) adlandıracağıız [14, s.229-230].

Azərbaycan dilində kəmiyyət kateqoriyasını tədiq edən A.Aslanov yazır ki, *-gil* şəkilçisinin başlıca vəzifəsi topluluq ifadə etməkdir. Bununla ifadə edilən topluluq qeyri-müəyyən xarakter daşıyır <...>. *-gil* şəkilçisi vasitəsilə ifadə olunan topluluq öz obyektinə görə, əsasən, iki xarakterdə olur:

1) eyni bir ailəyə, fəmiliyaya mənsub olan üzvlərin topluluğunu bildirir. Məsələn, *xalamgil, nənəmgil, Salmangil, Rüstəmgil* deyildiyi zaman müəyyən bir ailə toplu şəkildə başa düşülür;

2) eyni bir sahədə işləyən, peşə, sənət və ya vəzifə etibarını ilə bir-biri ilə əlaqədə olan bir neçə şəxsin topluluğunu bildirir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, *-gil* şəkilçisini qəbul etmiş sözlər canlı xalq danışığı dilində, eləcə də Azərbaycan dilinin şivələrində ədəbi dillə müqayisədə daha çox işləkliyə malikdir. Faktlar sübut edir ki, *-gil* morfemi və onun derivatı olan *-gillər* morfeminin yaranma tarixi o qədər də qədim deyildir. Azərbaycan yazılı abidələrinin materialları aydın şəkildə göstərir ki, XIX əsrə qədər Azərbaycan dilində belə şəkilçi mövcud olmamışdır.

Kəmiyyət anlayışının dildə ifadəsini araşdıran M.Qıpçaq Azərbaycan dilindəki bu şəkilçi barəsində yazır: "*-gil* şəkilçisi artırılmış sözlərin mətdaxili təhlili müasir Azərbaycan dilində istifadə olunan bu morfem haqqında aşağıdakıları müəyyənləşdirməyə imkan verir:

1. *-gil* şəkilçisi Azərbaycan dilində vahid fonetik səs tərkibinə malikdir. Bu baxımdan *-gil* morfemi digər şəkilçilərdən (iki və dörd cür yazılan şəkilçilərdən) formal cəhətcə fərqlənir.

2. *-gil* şəkilçisinin fəaliyyət dairəsi dardır.

3. *-gil* şəkilçisi topluluq mənası yaratmağa xidmət edir. Lakin topluluq mənasını morfoloji üsullarla yaratmaq təkcə türk dillərində deyil, ümumən bütün dünya dillərində geniş yayılmamışdır. İstər türk dilləri, istərsə də dünya dilləri topluluq mənasını leksik vasitə ilə ifadə etməyə çox meyillidir.

4. *-gil* şəkilçisi Azərbaycan dilində həm xüsusi, həm də ümumi isimlərə artırıla bilər.

5. *-gil* şəkilçisi söz kökündən sonra işləmə bildiyi kimi, mənsubiyyət şəkilçisi qəbul etmiş sözlərdən sonra da işləmə bilər.

6. *-gil* şəkilçisi yalnız müəyyən qrup sözlərə (qohumluq terminləri, ad və fəsilələr) artırıla bilər.

7. *-gil* şəkilçisindən sonra cəmlilik şəkilçisi olan *-lar*, *-lər* şəkilçisi də işlənir və bu, topluluq çalarını daha da qüvvətləndirməyə xidmət edir" [10, s.230-231].

Azərbaycan dilinə aid yazılmış tədqiqat əsərlərində *-gil* şəkilçisindən ya sözdüzəldici şəkilçi kimi bəhs olunur, ya da bu morfem ümumiyyətlə yada salınmır. Stabil formaya malik olan az məhsuldar *-gil* şəkilçisi məhdud dairədə işlənərək bir sıra xüsusi və ümumi isimlərdən müəyyən bir ailənin (topluluq halında), qrupun başçısını ifadə edən isimlər düzəldir. Bu şəkilçi əsasən qohumluq terminlərinə qoşulur. Məsələn, *atamgil*, *anamgil*, *bacımgil*, *qardaşımgil*, *dayımgil*, *Əligil*, *Hüseyngil* və s. Bu şəkilçinin qoşulduğu söz müəyyən qrup şəxsi ifadə etməklə yanaşı, həmin şəxslərin yerləşdiyi məkan anlayışını da ifadə edir. Məsələn, *Mən dünən anamgilə getmişdim. Əligildə dünən toy idi*. B.Xəlilov da *-gil* şəkilçisini sözdüzəldici şəkilçi hesab edir [8, s.33-34].

Amma nəzərə almaq lazımdır ki, *-gil* şəkilçisini sözdüzəldici şəkilçi kimi xarakterizə etmək kifayət qədər çətinidir. Çünki bu morfem mənşəyindən asılı olmayaraq istənilən şəxs adına artırıla bilər. Müq. et: *Həsəngil*, *İvangil*, *Klintongil*, *Əbu Fərəcgil* və s. Görkəmli rus türkoloqu A.N.Kononov *-gil* şəkilçisini topluluq-cəmlilik şəkilçiləri sırasında nəzərdən keçirir və bu morfemin pratürk dövründən türk dillərində işlənməsi, daha sonralar öz fəaliyyət dairəsini daraltması barədə mülahizə irəli sürür.

Qeyd olunmalıdır ki, türk dilində də *-gil* morfemi özünü göstərir. Məsələn, *Aligil*, *Yaşargil*, *Oğuzgil*, *Orhangil*, *dayımgil*, *anangil*, *halasıgil* və s. *-gil* şəkilçisi müasir dövrdə şivələrdə çox işlək vəziyyətdədir. Türk ədəbi dilində bir çox hallarda istifadə olunsada, son dövrlərdə onun yerinə cəmlilik şəkilçisi istifadə olunur. Həqiqətən də, türk dili şivələrində bu şəkilçi geniş dairədə müşahidə olunur. Z.Korkmaz da bu şəkilçinin (*-gil* morfemi və onun derivatı olan *-giller* morfeminin) türk danışığı dilində və şivələrdə çox istifadə olduğunu, türk ədəbi dilində bir qayda olaraq onun yerinə *-lar*² şəkilçisinin işlədildiyini göstərir. Alimin fikrincə, bu şəkilçidən özləşmə hərəkəti zamanı botanika və zoologiyaya aid termin yaradıcılığında istifadə olunmuşdur: *ananasgiller*, *buğdaygiller*, *cevizgiller*, *atgiller*, *ayığiller*, *köpekgiller* və s. [9, s. 47]. Buradan aydın olur ki, Z.Korkmaz *-gil* və *-giller* şəkilçilərini sözdüzəldici şəkilçi hesab edir. T.Banquoğlu da bu morfemi "-ler adları" başlığı altında nəzərdən keçirir və sözdüzəldici şəkilçi hesab edir [2, s. 188-189]. Qeyd etmək lazımdır ki, *-gil* şəkilçisinə başqa aspektdə yanaşan tədqiqatçılar da var. Fikrimizcə, hər hansı şəkilçinin mənşəyindən çıxış edib onun dilin qrammatik quruluşundakı yerini müəyyənləşdirmək düzgün sayıla bilməz. Şəkilçinin dilin qrammatik sistemində yerini müəyyən etmək üçün onun istifadə olunma xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Azərbaycan və türk dillərində *-lar* cəmlilik şəkilçisi söz kökünə digər şəkilçilərlə müqayisədə daha çox yaxın işlənir. Türk dilini tədqiq edən tədqiqatçılar *-lar* cəmlilik şəkilçisinin bu cəhətinə xüsusi diqqət yetirmişlər. Cəmlilik şəkilçisinin ifadə etdiyi qrammatik nüans yalnız artırıldığı sözün tərkibində qalır. Cəmlilik şəkilçisi artırıldığı sözü digər sözlərlə əlaqələndirməz. Yəni sözlər arasında əlaqə quran münasibət şəkilçisi deyildir. Bu baxımdan adların digər münasibət şəkilçiləri olan mənsubiyyət, hal və sual şəkilçiləri qarşısında

tamamilə başqa bir mövqe tutur. "-lar² şəkilçisi adların təsriflənmə şəkilçisidir. Lakin bu şəkilçinin təsiri yalnız artırıldığı ismin sərhədləri içində qalır, adların yalnız tək formalarını ehtiva edir. Adların digər təsriflənmə şəkilçiləri adlar ilə cümlənin digər üzvləri arasında əlaqə qurduqları üçün bunların istifadə sərhədi digər sözlərin sərhədinə qədər də uzanmışdır. -lar² cəm şəkilçisində isə belə xüsusiyyət yoxdur. Bu baxımdan cəm şəkilçisi təsriflənmə şəkilçiləri içərisində əhatəsi ən dar olan şəkilçidir. Bu xüsusiyyətinə görə cəmlik şəkilçiləri mənsubiyyət, sual və hal şəkilçilərindən əvvəl gəlir: *ev-ler-i-n-den, sokak-lar-da*".

Bizim fikrimizcə, Azərbaycan və türk dillərində cəmlik semantikasının yaranmasına xidmət edən -lar² və *gil* (-*gillar* / -*giller*) şəkilçilərini funksional şəkilçilər kimi dəyərləndirmək olar. Bu şəkilçilər yeni sözlər yaratmadığı kimi, sözlər arasında qrammatik əlaqələrin əmələ gəlməsinə də xidmət edə bilmirlər. Göstərilən şəkilçilərin bu xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq deyə bilərik ki, Azərbaycan və türk dillərinin morfoloji quruluşunun uzun sürən tarixi inkişafı nəticəsində bu dillər cəmlik semantikasını ifadə etmək üçün xüsusi forma yaratmışlar. Nəzərə almaq lazımdır ki, leksik və sintaktik vasitələrlə deyil, morfoloji üsulla cəmlik semantikasının ifadə olunması dilin ümumiləşdirmə və mücərrədləşdirmə gücünü göstərir, bu vasitələrin mövcud olduğu dilin qrammatik quruluşunun kifayət qədər yüksək inkişaf etdiyini ortaya çıxarır. Azərbaycan və türk dillərində istər adi cəmliyin, istərsə də reprezentativ cəmliyin ifadə olunması üçün xüsusi formaların olması bunu aydın şəkildə göstərir.

Ədəbiyyat

1. Aksan D. Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995. 568 s.
2. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007. 628 s.
3. Boran B. Orta Türkçede İsim Çekim Eklerinin Kullanış Şekilleri ve Fonksiyonları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: 2006. 260 s.
4. Gabain A.von. Eski Türkçenin Grameri, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995. 331 s.
5. Grönbeck K. Türkçenin yapısı, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000. 148 s.
6. Gülsevin G. Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, 1. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997. 156 s.
7. Hüseyinzade Ç. Azərbaycan Türkçesinde Teklik-Çokluk Kategorisi Üzerine // Bilig, Yaz / 2006. S. 38. s. 93-102.
8. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin morfolojiyası, II hissə, Bakı: "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2003. 354 səh.
9. Korkmaz Z. Türkiyə Türkçesi Grameri. Şəkil Bilgisi, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009. 1224 s.
10. Qıpçaq M. Kəmiyyət anlayışının dildə ifadəsi (tarixi-tipoloji tədqiqat), Bakı: Elm, 2000. 453 səh.
11. Seyidov Y. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Morfolojiya (nəzəri kurs), Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2000. 403 səh.
12. Yılmaz Y. {-mAk} ve {-mA} Eklerinin Hal Ekleriyle Münasebeti // Turkish Studies, 7/2, 2012, Spring, p. 1267-1280.
13. Zeynalov F. Türk dillərinin müqayisəli qrammatikası, I hissə (Fonetika, leksika, morfolojiya), Bakı: "MBM" nəşriyyatı, 2008. 354 səh.
14. Есперсен О. Философия грамматики, Москва: КомКнига, 2006. 408 стр.

**ФУНКЦИОНАЛИЗАЦИЯ МНОЖЕСТВЕННЫХ ЦИФР В
АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКАХ***Гарибова Парвина Яшар**Резюме*

И в азербайджанском, и в турецком языке суффикс -лар отличается от суффиксов других грамматических категорий существительных (падежных и относительных категорий). Таким образом, падежные суффиксы и суффиксы принадлежности служат для создания грамматических отношений между словами. В языкознании есть такое положение, что падеж появляется только тогда, когда слова соприкасаются друг с другом. Другими словами, вне фразы или предложения не существует падежа. Притяжательные суффиксы также ведут себя как элементы двухчленной парадигмы (владелец и объект). В отличие от них, суффикс -лар связан только со словом, к которому он добавлен, и не действует за пределами этого слова.

В статье будут изучены особенности функционализации морфем множественного и множественного числа в азербайджанском и турецком языках, принадлежащих к огузской группе тюркских языков.

При написании статьи использовались различные научные источники.

**FUNCTIONALIZATION OF PLURAL SUFFIXES IN AZERBAIJAN AND TURKISH
LANGUAGES***Garibova Parvin Yashar**Summary*

In both Azerbaijani and Turkish, the suffix -lar differs from the suffixes of other grammatical categories of nouns (case and affiliation categories). Thus, case and affiliation suffixes serve to create grammatical relationships between words. In linguistics, there is such a provision that the case appears only when words come into contact with each other. In other words, there is no case outside the phrase or sentence. Possessive suffixes also behave as elements of a two-member paradigm (possessor and object). Unlike these, the suffix -lar is only associated with the word to which it is added and does not function outside the boundary of that word.

In the article, the features of the functionalization of plural and plural morphemes in Azerbaijani and Turkish languages belonging to the Oghuz group of Turkic languages will be studied.

Various scientific sources were used in writing the article.

*Rəyçi: prof. Rüşət Rüstəmov**Daxil olma tarixi 02 iyul 2025-ci il*